

Verenigingsnieuws

Landbouwmodernisering na 1945: hoog tijd voor een nieuw gesprek?

Verslag van de voorjaarbijeenkomst, 19 maart 2025.

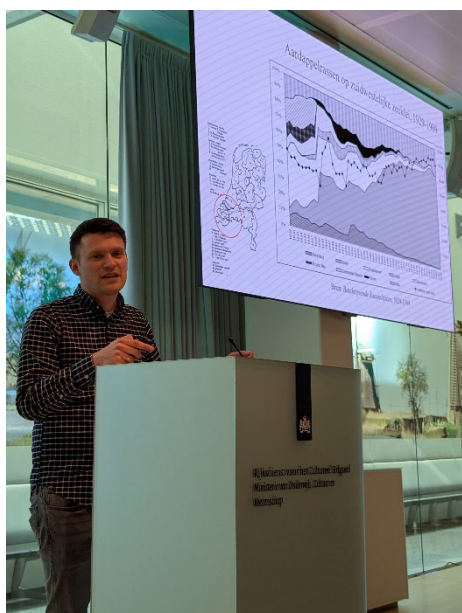
Op een zonnige woensdagmiddag waren een zaal vol geïnteresseerden naar de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed in Amersfoort gekomen om deel te nemen aan het door Sven Lefèvre en Michiel de Haas georganiseerde voorjaarssymposium van de VLG dat dit keer een samenwerking was met het Interfacultair Centrum Agrarische Geschiedenis (ICAG - KU Leuven) en het *Food en Agricultural History Network* (voor meer informatie over onze samenwerkingspartners zie <https://landbouwgeschiedenis.nl/icag-seminaries/> en <https://landbouwgeschiedenis.nl/food-and-agricultural-history-network/>).



Het thema en de sprekers waren ernaar. Hoe kijken we op het einde van het eerste kwart van de één en twintigste eeuw met zijn vraagstukken van klimaatverandering, nieuwe economische transformatie, nieuwe internationale orde, versnelling van de digitalisering, herdefiniëren van globalisering, polarisering en fragmentarisering van samenlevingen onder invloed van een nieuwe

mediacultuur aan tegen een vorige fase van ontwikkeling: de landbouwmodernisering na 1945 en wat betekent dat voor het hedendaagse landbouwdebat?

De goed ingevoerde en helder leidende dagvoorzitter, Yves Segers, directeur van het eerder vermelde ICAG, stipte het in zijn inleiding nog eens aan. De naoorlogse ontwikkeling van de Nederlandse landbouw wordt doorgaans in uiterst positieve termen beschreven (zie bijvoorbeeld Jan Bieleman in zijn handboek *Boeren in Nederland*). En terecht: de zelf gestelde doelen: goed inkomen voor boeren, fatsoenlijke prijzen voor consumenten, voedselzekerheid in tijden van een snelgroeiende bevolking en voedselveiligheid werden gehaald. Maar: was alles goed? Had het anders gekund? Wie waren de verliezers? Waren er alternatieven? Wie hebben er een rol gespeeld? Wat kunnen we leren van een facettenrijker, opener discussie voor onze hedendaags handelen? Een discussie ook, zo drukte een van de latere sprekers, Amber Striekwold, ons op het hart citerend uit James Rebanks' *English pastoral. An inheritance*, die niet gevoerd moet worden met de ruggen van economie en ecologie naar elkaar toe.



Harm Zwarts (Rijksuniversiteit Groningen) sprak over zijn onderzoek naar de plantenveredeling onder de titel: *Vooruitgang en Angst: Overheid, Wageningse instituten en de exportgerichte plantveredeling, circa 1920-1960*. Hij ging in op de achtergronden en zoomde toen in op de kennisontwikkeling. Als het om rassen ging, was het idee dat simplificatie, rationalisatie, selectie en juist weinig diversificatie goed was. Hij liet ons enkele mooie rassenstatistieken zien: terwijl er bij de roggerassen een duidelijke verschuiving was waar te nemen, kenmerkte de haverrassen zich door snelle opvolging van rassen en was bij de aardappelrassen (in Zeeland) al vroeg het bintje populair en nam de diversiteit af. Vervolgens richtte hij zijn aandacht op rassen voor de export en de infrastructuur die daarvoor was gemaakt – de proefvelden

waren in het buitenland. Hij benadrukte dat de internationale concurrentie een concurrentie tussen rassen was. In zijn conclusie vatte hij samen dat de achtergrond waartegen deze landbouwontwikkeling plaats vond het herstel van nationale welvaart was en de vraag naar buitenlandse valuta die via de export van zaaizaad en pootgoed verkregen kon worden; dat de overheid nodig was in de ondersteuning van het kennisnetwerk; en dat door de concurrentie van markten, overheden en kennisnetwerken er een dynamiek van permanente verandering van modernisering en industrialisering was, primair gericht op economische voordelen.



De tweede lezing werd gegeven door Anna Teijeiro Fokkema (Vrije Universiteit Amsterdam) en was getiteld *De wereld achter het land: de pesticidenindustrie in Nederland en discourses over economische noodzaak, voedselzekerheid en milieuschade (1973-2000)*. Zij vertelde dat de discussie over gewasbescherming-/bestrijdingsmiddelen/pesticiden industrie al lang loopt in termen van risico's en noodzaak, met een verschuiving van risico's voor de gezondheid van mensen naar ook risico's voor het milieu. Zij analyseert deze discussie gebruikmakend van archieven van bijvoorbeeld Gezondheidsraad (waar overheid en industrie elkaar ontmoeten); van NGO's als milieudefensie (de archieven waarvan dikwijls ook materiaal bevatten van de

industrie) en publieke media. Wat het feitelijk gebruik van pesticiden aangaat en het beleid dienaangaande merkte ze op dat in de jaren tachtig in Nederland nog veel oudere middelen op de markt waren vanwege specifieke teelten. Met name de pesticide industrie speelt een belangrijke rol in de discussie over en verdediging van het gebruik van pesticiden. Zij doet dit door twijfel te zaaien, te bagatelliseren, door het gebruik ervan als onvermijdelijk voor te stellen met als variant het "domino-effect". Als in een vroege fase niet een bepaald pesticide gebruikt zou worden, zou in een later stadium alsnog in gegrepen moeten worden met veel grotere nadelen. Er zouden geen alternatieven zijn (Wat de vraag doet opkomen: werd daar onderzoek naar gedaan en door wie?) Institutioneel gezien kwamen de ministeries van VROM en dat van landbouw dikwijls tegenover elkaar te staan. In haar conclusie benadrukte zij nog een andere strategie van de voorstanders van pesticiden gebruik: depolitiseren en normaliseren van de discussie.

De derde inleiding werd verzorgd door de al genoemde Amber Striekwold (Universiteit Utrecht) getiteld *Het grote boerenvraagstuk? Twisten over de schaal van het duurzame agrarische bedrijf in Nederland (1950-2000)*. Zij richtte zich vooral op de schaal van het boerenbedrijf. Het antwoord op de vraag: Wat is groot?, is afhankelijk van tijd en plaats. Zij analyseert de ontwikkeling van de bedrijfsgrootte in Nederland vanaf 1950.



Zij onderscheidt drie periodes:

- 1950-1965: het kleine boerenvraagstuk; boerenorganisaties spelen een belangrijke rol.
- 1965-1985: de bio-industrie; de opkomst van milieu- en voedingsbeweging.
- 1985-200: grenzen aan de groei; belang milieu- en voedingsbeweging, ook de overheid stelt nieuwe eisen aan de landbouw.

Vervolgens ging zij in op elk van deze periodes. De eerste periode wordt gekenmerkt door schaalvergroting, en concentratie aangespoord mede door het kennisnetwerk Wageningen, maar er zijn ook tegengeluiden: blijft het platteland zo wel veerkrachtig? Kunnen boeren zich nog wel ontwikkelen? Heeft het platteland niet de kleine boeren en hun morele waarden nodig? Het

kleinbedrijf is springleven. In de tweede periode kent de opkomst van de massale bio-industrie en ook toenemend milieubewustzijn. Zij constateert een toenemende kloof tussen stad en platteland die zich ook daarin uit dat stedelingen niet meer weten hoe het landbouwbedrijf/de landbouwindustrie werkt en geeft als voorbeeld de Flevohof uit 1972 die bedoeld was om te laten zien hoe modern de landbouw was, maar stedelingen ook duidelijk maakte hoe geïndustrialiseerd de landbouw was. Dit leidde onder andere tot de oprichting van Lekker Dier. In deze jaren nam de discussie over de richting van de landbouwmodernisering toe en de argumenten die werden uitgewisseld lijken sterk op hoe ook nu nog de discussie wordt gevoerd. Haar derde periode kenmerkt zich door bewustwording van grenzen aan de schaalvergroting: de mestproblematiek is er in volle omvang; de ruimteproblematiek gaat een rol spelen; het rendement van de bedrijven wordt problematischer. Als alternatieve ontwikkelingen wordt gewezen op de discussie over multifunctionele landbouw en de bedrijfsstijlen discussie. Striekwold attendeerde ook op problemen bij de ontwikkeling van alternatieve landbouw die intussen gaande was: zijn er grenzen aan het opschalen van kleinschalige bedrijven? Problemen met mainstreaming van alternatieve producten, bijvoorbeeld scharrelvlees. Zij sloot haar betoog af met de constatering dat door te kijken naar de ontwikkeling van de Nederlandse landbouwgeschiedenis in termen van alternatieven en keuzes in plaats van noodzaak en rechtdoor lopende en opgaande ontwikkelingslijnen, er een zinvollere landbouwgeschiedenis ontstaat.



Na deze drie fraaie en stimulerende inleidingen begon de discussie. Bij de drie sprekers en de dagvoorzitter voegde zich nog Roy Meijer, voorzitter van de NAJK. De discussie ging over de rol van boeren, boerenorganisaties, coöperaties, bedrijfsleven, de markt als zodanig, zelfbeeld van de landbouw en boeren. De aanwezigheid van Roy Meijer zorgde voor een goede brug tussen de voordrachten van de inleiders en hedendaagse landbouwproblematiek. Als voorzitter van de jongere agrariërs maakte Meijer duidelijk dat er in de landbouwwereld (ook) een probleem is van vergrijzing en dat er internationaal een (beleids)concurrentie ontstaat rond het aantrekken van jonge boeren (zoals dat ook het geval is rond andere ondernemingen/start ups) en dat Nederlandse landbouwers en met name de jongere landbouwers op dit moment vooral behoefte hebben om te weten wat zijn voor de middellange termijn de eisen die de markt, de overheid en de samenleving aan hen stelt, zodat zij die kunnen meenemen in hun ondernemingsplan (inclusief bijvoorbeeld landschapsbeheer) en aan de slag kunnen.

Het was kortom een geslaagde en leerzame studiemiddag. Na afloop werd er bij genot van een drankje nog druk en vergenoegd nagepraat en kwam ook de voorjaarsvergadering als ontmoetingsplaats voor geïnteresseerden in landbouw, platteland, landschap, beheer van natuurlijke hulpbronnen tot zijn recht. Hartelijk dank aan iedereen die zich voor het welslagen van deze studiemiddag heeft ingezet en het RCE voor zijn gastvrijheid.

Anton Schuurman / foto's Sven Lefèvre